

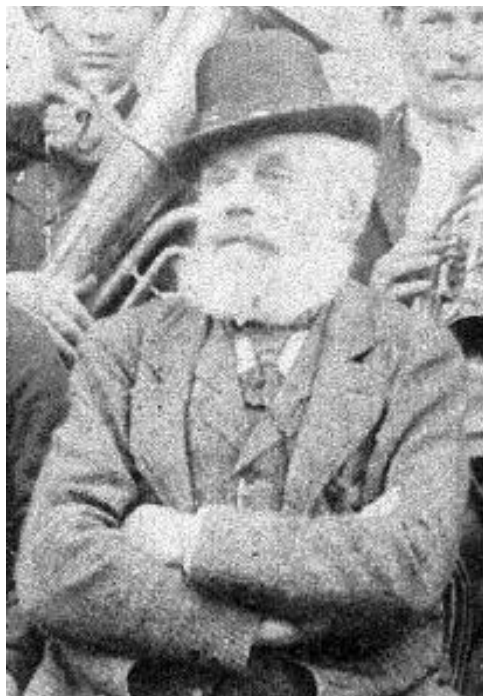
Dejiny ochotníckeho divadla v Novej Bani do roku 1945.

POČIATKY

Doteraz najstaršia zistená hodnoverná písomná zmienka o divadle v Novej Bani sa našla v mestských účtoch z roku **1643**. Akú divadelnú hru vtedy žiaci novobanskej mestskej školy predviedli členom mestskej rady, to sa už asi nedozvieme, je však zrejmé, že za ňu dostali odmenu 2 zlaté.

Školské divadlá slúžili vo vyučovacom procese k memorovaniu – cvičeniu pamäti. Z nich sa postupne vyvinulo ochotnícke divadlo. Za deň vzniku slovenského ochotníctva sa považuje 22. august 1830, keď v Liptovskom sv. Mikuláši ochotníci, vedení Gašparom Fejérpatakym- Belopotockým zahrli veselohru Jána Chalúpku „Kocúrkovo“. Od tohto obdobia dochádzalo k veľkému rozmachu ochotníctva po slovenských mestách i dedinách. V období vianočnom, či fašiangovom predvádzali svoje inscenácie najprv v provizórnych priestoroch školských tried, obecných domov, dedinských krčiem, hasičských zbrojníc a pod. Neskôr sa začali stavať už aj javiská.

Prvé javisko v našom meste bolo postavené v roku 1886 v tanečnej sále budovy novobanského maďarského spolku Kasíno (o tomto spolku bol v Novobanských novinách uverejnený článok v apríli 2005). O jeho postavenie sa zaslúžil predovšetkým vtedajší predseda spolku okresný sudca **Karol Kraft- Királyfalvi**. Na tomto javisku sa usporadúvali hudobné večery a tiež divadelné predstavenia. O tom, kto a aké hry konkrétne naštudoval v posledných dvoch desaťročiach 19. storočia sa nám žiaľ nezachovali žiadne záznamy.

Vieme iba toľko, že v tom období v Novej Bani kaplánoval Anton Miššuth (medzi rokmi 1891-1897), ktorý vyvíjal bohatú osvetovú činnosť pričom nacvičoval aj divadlá. Aktívny v tomto smere bol aj učiteľ a organista **Eduard Rizner** (obr. č.1), ktorý okrem spevokolu a dychovky nacvičoval aj školské divadelné hry.

Zo spomienok pamätníkov, zozbieraných v druhej polovici 20. storočia sa dozvedáme, že žiaci hrávali vianočné hry a hry symbolizujúce príchod jari. Anna Čulíková (nar. 1892) si takto spomínala na svoje prvé vystúpenie v hre „**Snežienka**“ v roku 1900. Titulnú úlohu hrala Margita Vokáčová, vydatá Soláriková a réžiu mal pán učiteľ Filipi s manželkou.

V období pred prvou svetovou vojnou Novobančania nacvičovali ochotnícke divadelné hry aj v maďarskom jazyku. Z týchto sa zachovali niektoré zmienky napr. o školskom divadelnom predstavení z roku 1908, pod názvom „ **Szinyorész szinyoríni, vegyetek figuríni**“,na ktoré si zaspomínala účinkujúca Jolana Trusková, vydatá Szerbová. Zámerne jazykovo skomolený názov tejto veselohry by sa dal preložiť asi ako „ Páni a paničky, kupujte figuríny“. Či aj celé predstavenie bolo odohrané v takejto vsutku babylonskej miešanine rozličných jazykov, to sa už asi nikdy nedozvieme.

Ochotnícku divadelnú činnosť organizoval aj Dr. Jozef Horváth, mestský a banský lekár (obr. č. 2). V súvislosti s jeho činnosťou sa spomína hra „**Szobalány**“ - Chyžná, na ktorej predstavení sa ako divák zúčastnil aj známy maďarský spisovateľ Žigmund Móricz. Ďalším organizátorom divadelného predstavenia hry „**Szekfű**“- Karafiát bol mestský archivár Ferdinand Boček, neskorší okresný náčelník v Kremnici.

V predvojnových rokoch začal so svojou aktívnou organizačnou a režisérskou činnosťou pán Artur Tóth, exekútor Daňového úradu v Novej Bani. Pamätníci spomínali z rokov 1912 divadelné predstavenie „**Piros bugyiláris**“ - Červená peňaženka. O rok neskôr riaditeľ školy Mišík nacvičil divadelnú hru „**Vöröshajú**“ - Červenovláska.

2

V rokoch 1911 - 1913 sa na novobanských Štáloch hrávali vo vianočnom období v škole **Pastierske hry** (o narodení Krista), ktoré režíroval Ferencz Bott. Text, ktorý sa však nezachoval, bol tiež v maďarčine a podľa zisťovania z druhej polovice 20. storočia v nich účinkovali napr. Karol Holý - Dlhoolúcky, Štefan Tužinský -horný - Šmidelov, Mária Žarnovičanová- Budinská.

Počnúc rokom 1914 utíchla divadelná činnosť - mládenci a muži rukovali do vojny.

OCHOTNÍCI PO 1. SVETOVEJ VOJNE

K oživeniu činnosti ochotníckych divadelníkov dochádza opäť až v roku 1918.

Ešte pred prvou svetovou vojnou do Novej Bane prichádza i bankový úradník a publicista Miloš Solárik (obr. č. 3), ktorý začal združovať okolo seba miestnu inteligenciu, remeselníkov i robotníkov a organizovať ochotnícku divadelnú činnosť. Z nich spomenieme aspoň riaditeľa mešťianky Mičeka, jeho nástupcu Toufara, maliarov Dodeka a Proka, stolára Benča, krajčíra Mikuláša, maliara-natierača Pittnera, učiteľku z mešťianky Brúškovú a prvého riaditeľa Ľudovej školy Šebeka.

3

V decembri 1918 sa ochotníci predstavili hrou Ferka Urbánka „**Kamenný chodníček**“ a onedlho - na fašiangy 1919 uviedli jednoaktovku „**Už sú všetci v jednom vreci**“. Ďalším uvedeným titulom bola hra „**Pelegrín Dratva pred súdom**“, kde titulnú postavu vytvoril krajčír Jozef Mikuláš a jeho partnerkou bola Janka Preinerová, rod. Orgonášová. Divadelnú sezónu uzavrelo dňa 20. mája predstavenie hry „**Dvanásť mesiačikov**“ v réžii Artúra Tótha.

OBDOBIE 20. ROKOV 20. STOROČIA

V roku 1920 novobanskí ochotníci nacvičili hry „**Rozmajrín**“ a „**Bludár**“ a školáci nacvičili hru „**Zaživa v nebi**“. Zisk zo vstupného, ktorý podľa školskej kroniky činil 217 korún a 46 halierov bol použitý na zakúpenie kníh pre chudobných žiakov.

Zaujímavá je aj skutočnosť, že v tomto roku v Novej Bani prvýkrát vystúpili „Stražanovci“ s marionetami a odvtedy prichádzali k nám už každoročne. Tieto predstavenia sa uskutočňovali na rôznych miestach, napr. v tzv. „búde“ (drevená stavba pri dnešnom CVČ, ktorá slúžila na opracovávanie kameňa), v sušiarňi ovocia (stála oproti dnešnej hasičskej zbrojnici) alebo i na námestí v krčme „U zeleného stromu“, patriacej Ignácovi Khonovi (na mieste dnešnej pošty). Na týchto predstaveniach sa osvetľovalo karbidovými lampami a diváci sedávali na drevených laviciach, či prinesených skladacích záhradných stoličkách.

V roku 1921 sa hral „**Hrob lásky**“ a „**Geľo Sebechlebský**“, ktorého režíroval pán učiteľ Václav Uldrich. Geľo predstavoval krajčír Jozef Mikuláš, úlohu Voňavku si zahral

cukrár Vojtech Szabo a jeho manželky Jozefína Štrbíková, rod. Kopernická. V septembri sa reprízoval Kamenný chodníček.

26. 6. 1921 odohrali novobanskí školáci predstavenie podľa rozprávky „**Dlhý, Široký a Bystrozraký**“. Aj z tohto predstavenia bol príjem vo výške 636 korún a 56 halierov určený na nákup kníh pre chudobných.

4

Veľký úspech zaznamenalo novobanské ochotnícke divadlo na fašiangy roku 1922, keď sa verejnosti predstavilo hrou „**Jánošík**“, v réžii Artúra Tótha (obr. č. 4, režisér sediaci v strede). V titulnej úlohe sa predstavil pán učiteľ Václav Uldrich, pre ktorého to na novobanských doskách bola posledná rola, pretože sa v októbri toho istého roku odsťahoval do českého Švihlova. V preplnenej sále Besedy (po 1. svetovej vojne sa tak premenovalo Kasíno) bola ešte trikrát reprízovaná. Keďže v hre účinkovalo veľké množstvo postáv, hrali niektorí herci aj vo dvoch - troch úlohách. Ani to však nebolo dosť, preto vypomohli i ochotníci z Rudna nad Hronom, spolu jedenásť mladých mužov, na čele s Ondrejom Kršiakom.

S týmto divadelným predstavením boli účinkujúci aj na „zájazde“, čo znamenalo, že sa koňmo na rebrňákoch odviezli do Žarnovice, kde ho odohrali v tamojšom pivovare.

O rok neskôr – 23. decembra 1923 bola premiéra školského divadelného predstavenia autorky Vojtešky Baldessari-Plumlovskej pod názvom „**Sen vianočný**“.

V zimnom období (1924) nacvičili ešte jednu divadelnú hru autora J.G.Tajovského „**Smrť Ďurka Langsfelda**“, rozprávajúcu príbeh slovenského hrdinu revolučných rokov 1848-49, ktorý bol za svoje presvedčenie odsúdený náhlym súdom a popravený 22. júna 1849 v Kremnici. Táto hra nebola hraná iba v Novej Bani, ale účinkujúci ju predviedli aj na viacerých zájazdoch.

Po mešťanoch i Štáľanoch sa k divadelnému zariadeniu pridali i Starohuťania. Dňa 27. apríla 1924 bolo v Starej Hute po prvý raz divadelné predstavenie. Uvedené boli dve hry: „**Hrob lásky**“ a „**Diabol v raji manželskom**“ od Ferka Urbánka. Režiroval ich učiteľ a správca školy Ján Nemann (obr. č. 5-starohutská škola)

5

25. mája 1924 bolo uvedené ďalšie predstavenie, tentokrát v meste „**Hlúpy Jano v zakliatom zámku**“ opäť od autorky Vojtešky Baldessari-Plumlovskej. Túto rozprávkovú hru v štyroch dejstvách nacvičili novobanskí školáci. V nasledujúcej sezóne sa uskutočnili ďalšie školské divadelné predstavenia - „**Pravda víťazí**“ (16. februára 1925), mravoučná hra Ferka Urbánka o význame ľudských cností a porazenej pýche a „**Princezná Pampeliška**“ (2. mája 1925), divadelná rozprávka o troch dejstvách od českého autora Jaroslava Kvapila.

V roku 1925 bola v Novej Bani založená Telovýchovná jednota Sokol, ktorá v rámci svojej rôznorodej činnosti zahájila aj divadelnú ochotnícku činnosť. Pri dokumentovaní odohraného repertoáru sa odvolávame na odkaz na sokolskú kroniku, z ktorej už v minulosti čerpal zaniatený divadelník dentista Peter Melek. Opierame sa teda o jeho záznamy, pretože kronika, ktorú písala pani učiteľka Rajmanová sa nezachovala.

Podľa záznamov sa Novobančania uviedli dňa 23. februára 1925 veselohrou v 3 dejstvách „**Románik na horách**“ od A.B. Vrbovského. Realistickú Jiráskovu divadelnú hru „**Vojnarka**“, ktorá je obrazom českého vidieka v 2. polovici 19. storočia odohrali na „novobanských doskách“ 4. mája.

Medzitým nacvičil pán učiteľ Nemann v Starej Hute s deťmi ďalšie predstavenia od zakladateľa Sokola, Dr. Ivana Branislava Zocha - „**Svevolný Janko**“ a „**Vykľulo sa šidlo z vreca**“, ktoré starohutská škola predviedla 17. mája.

V réžii Veselovského a poštového zamestnanca Čulíka bola v októbri 1925 uvedená hra evanjelického kňaza, náboženského spisovateľa a dramatika Gustáva Zocha „**Z otroctva k slobode**“. Z roku 1925 sa nám zachoval ešte jeden zaujímavý záznam: Novobančanom ako ochotnícky divadelný herec vypomáhal aj Róbert Majerský, železničiar z Hliníka nad Hronom. Posledným tohoročným predstavením boli „**Vianoce na horách**“, hra v troch dejstvách od Karla Otakara Hubálka.

Roky 1926-1929 sú zachytené v spomienkach učiteliek tunajšej školy Bibiany Hudecovej, rod. Vokáčovej a Želmíry Bevilaqua, rod. Solárikovej, ktorá v hrách účinkovala ešte ako žiačka 1. - 3. triedy. Ich spomienky zaznamenal opäť pán Melek. Na obr. č. 6 sú učitelia Ľudovej školy v Novej Bani z 1. polovice 20. rokov 20. storočia, stojaca 2. zľava Bibiana Vokáčová.

6

V tých rokoch účinkoval totiž v detských školských divadelných predstaveniach Viliam Záborský, neskorší „majster krásneho slova“, profesionálny herec Slovenského národného divadla, národný umelec, excelentný recitátor i pedagóg. (obr. č. 7) Narodil sa vo Vrábľoch v októbri 1920. Do nášho mesta prišla rodina Záborských preto, lebo sa jeho otec, veľký milovník ochotníckeho divadla stal tu okresným náčelníkom. Sprvoti bývali chvíľu vo vilke pri sklárni, neskôr priamo v meste pri námestí na Bernolákovej ulici (v dome, kde sa nachádza Antalových obchod s obuvou.).

Rodina tu žila až do roku 1929, kedy sa presťahovali do Bratislavy.

7

28. októbra 1926 bolo odohrané školské predstavenie rozprávkovej hry „Soľ nad zlato“. Z tejto hry poznáme aj meno jednej z účinkujúcich - Vlasta Gajdošová, rod.

Pospíšilová v úlohe babičky. Matka pani Gajdošovej bola aktívnou ochotníčkou v Košiciach, kde jej rodina predtým bývala.

V roku 1926 sa prvý raz stretávame s javiskom v ľudovej škole na poschodí. V réžii riaditeľa meštianskej školy Toufara a riaditeľa berného (daňového) úradu Heiniša bola uvedená hra J.G. Orlova „**Až lipa zakvitne**“. Táto hra vykresľuje dramatické osudy ľudí, ktorí sa vysťahovali za prácou do Ameriky. V tejto hre účinkovali: Tobiáš Kubík /Janík, Ilonka Weisová, Alexander Szalay, Vlasta Gajdošová-Pospíšilová, Margita Jelenová, Zuzana Jelenová, Giza Pospíšilová, Ladislav Prachár, Jozef Mikuláš Ján Pláchy a pán Holina.

V roku 1927 uviedla TJ Sokol divadelnú hru „**Otec**“ od švédskeho dramatika, spisovateľa a maliara Johana Augusta Strindberga. Medzi inými účinkovali i Vlasta Gajdošová a Ján Spurný.

Vlasta Gajdošová, rod. Pospíšilová

Tobiáš Kubík

Margita Jelenová

Ladislav Prachár

Na fašiangovej besiedke v roku 1928 bolo v Novej Bani školské predstavenie rozprávkovej hry „**Popoluška**“. Po dlhšej odmlke od roku 1914, kedy sa na Štáloch podľa našich informácií nehralo divadlo, nacvičili Štáľania hru „**Už sú všetci v jednom vreci**“, ktorú napísal Ferko Urbánek. Režiroval ju učiteľ českého pôvodu Moško. Podľa záznamov, pána Štefana Wolfa, za poskytnutie ktorých vyslovujeme hlbokú vďaku, v nej účinkovali : Katuša Vozáriková/ matka, Katarína Bartošová/ dcéra, Anton Foľko Štefanov/ mladý zať, Štefan Štrba Macov/ syn.

V predvianočnom čase roku 1928, ako už tradične, novobanskí školáci uviedli premiéru hry „**Sirota**“ od Maríny Olgy Horváthovej, s ktorou sa v roku 1988 podelila o prvú cenu na literárnej súťaži s Martinom Kukučínom a ktorá bola potom zakázaná cenzúrou, pretože jej témou bolo odvrátenie slovenského dievčaťa na juh monarchie.

Na Štáloch na fašiangovú nedeľu v roku 1929 bola uvedená jedna z najobľúbenejších hier plodného slovenského dramatika Ferka Urbánka pod názvom „**Kamenný chodník**“. Režiroval ju opäť pán učiteľ Moško. V úlohe pastorkyne sa predstavila Pavlína Vozárová a Veronu si zahrála Ilona Tisovská. Známe sú ešte mená niekoľkých ďalších účinkujúcich: Valent Štrba, Karol Raffaj Hrabcov, Jozef Mucha, Fero Štrba a Zuzana Žarnovičanová.

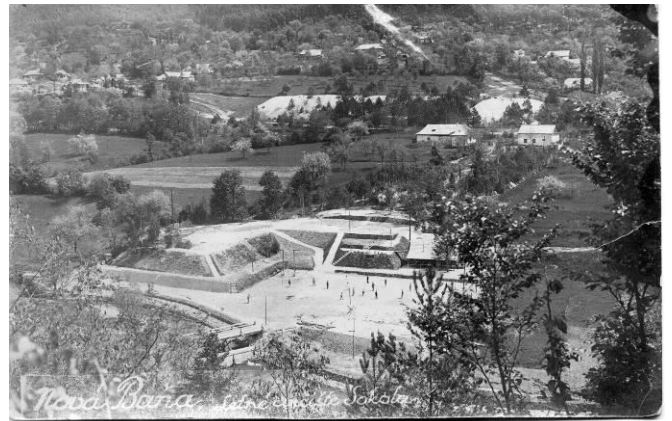
Posledné divadelné predstavenie, odohrané v 20. rokoch 20. storočia, o ktorom máme informácie je školské predstavenie z 26. mája 1929 hru českej spisovateľky Antonie Fischerovej-Kučerovej „**Keď hračky ožijú**“.

OBDOBIE 30. - 40. ROKOV 20. STOROČIA

30. roky 20. storočia boli pre ochotnícke divadelníctvo obdobím veľkého nadšenia. „Divadelná horúčka“ zachvátila zanietených ochotníkov v novobanských školách, spolkoch, jednotách a tiež v okolitých osadách – Stará Huta a Štále. Nacvičených a predvedených bolo množstvo hier: tragédie i veselohry, ba dokonca kabaretné pásma i operety.

Ochotnícke súbory boli vytvorené v oboch existujúcich telocvičných spolkoch – svojich divadelníkov mali novobanskí Sokoli i Orli, svoj súbor mal i miestny odbor Matice slovenskej.

Veľmi aktívna bola Telocvičná jednota Sokol v Novej Bani. Predstavenia uskutočňovali väčšinou v sále Besedy (dnes už neexistujúca budova na Ulici Osvety), ale i pod holým nebom na tzv. „sokolskom letnom cvičišti“ na mieste dnešného futbalového ihriska (obr. č. 8), do ktorého sa podľa zachovaných hospodárskych výsledkov jednoty v rokoch 1932-33 investovalo 5 635, 70 korún.

V archíve nášho múzea sa zachovali žiadosti adresované „Slovenskej vzdelávajúcej Besede“ v Novej Bani o prepožičanie sály a príľahlej miestnosti, za účelom odohratia niektorých divadelných predstavení.

Zachovali sa tiež žiadosti o vrchnostensko-policiajné povolenie k verejnemu usporiadaniu niektorých divadelných predstavení (obr. č. 9.) z ktorých sa dozvedáme, že predstavenia bývali aj na javisku v štátnej ľudovej škole.

Texty hier, ktoré nacvičovali, si vyberali z ponuky rozličných firiem, napr. „Lidové umění – Ústřední divadelní zastupitelství a nakladatelství“ v Prahe. Kostýmy si zapožičiavali tiež na rôznych miestach, napr. Divadelní závod Náchod – Božena Šustrová- Kroje -masky, či u firmy Svěráz Boženy Lábkovej v Plzni (obr. č. 10). Propagačný materiál, plagáty, či letáky si pred predstaveniami dávali tlačiť do Zvolena, do pobočky firmy Novina.

Okresný úrad v Novej Bani.

Č. 2 / 54. ev. / 1936

Predmet: Telocvičná Jednota Sokol z Novej Bani,

žiadosť o vydanie policajného povolenia k verejnému usporiadaniu ----
na divadelného predstavenia " Zelené Královstvo " . - -

Rozhodujúc o predmetnej žiadosti, okresný úrad v Novej Bani vydáva toto

vrchnostensko-policajné povolenie.

Žiadosti sa vyhovája a na základe § 2. nar. býv. uh. min. vnútra č. 64.573/1901 pofažne nar. býv. min. s plnou mocou pre Slovensko zo dňa 19. júla 1924 č. 37.400 adm. III. udeľuje sa policajné povolenie k verejnému usporiadaniu divadelného predstavenia " Zelené Královstvo " dňa 7. júna 1936 o 16. hod. v Novej Bani, na sokolskom cvičišti.

- - - - -

10

Divadelníci z telocvičnej jednoty Sokol boli i členmi Ústredia slovenských ochotníckych divadiel v Turčianskom sv. Martine avšak len do roku 1936, kedy boli upozornení zo strany Sokolskej župy Pohronskej „Detvan“, že obec sokolská nepovoľuje členstvo jednôt v akýchkoľvek iných organizáciách. Bolo to odôvodnené tým, že by sa dostávali do konfliktu medzi svojou organizačnou povinnosťou sokolskou a príslušnosťou k iným spolkom a zväzom.

Do roku 1931 odohrali „novobanskí sokoli“ viacero titulov: „**Tajomný dub**“, „**Márnotratný syn**“, „**Ženba**“, „**Svätá noc**“, Urbánkovo „**Strídža spod hája**“ a obľúbenú hru „**Maryša**“ bratov Mrštíkovcov.

V roku 1932 uviedli dva tituly: Prúchove „**Frantíkove trampoty**“ (13. marca) a „**Štedrý večer malej predavačky**“ (18. decembra) – rozprávku v 3 obrazoch so spevmi od F.V. Bouchala.

V roku 1930, podľa neoverených prameňov to údajne boli ešte divadlá „**Pieseň hôr**“ (15. novembra), „**Posledný muž**“ (8. decembra), prameňom sú iba údajné poznámky z Pokladničnej knihy Telocvičnej jednoty Sokol.

V roku 1934 boli realizované dve predstavenia : „**I človek spravodlivý**“, a Balákov „**Koreňovský grunt**“. K posledne menovanému predstaveniu sme v dobovej tlači – sobotnom týždenníku Slovenské listy z 24. marca 1934 v rubrike Chýrnik – objavili i kritiku, signovanú „nn“ (obr. č. 11).

— **Divadlo v Novej Bani.** Predstavenie Balákovho „Koreňovského gruntu“ bolo príjemným prekvapením. Kus je síce nezralý a naivný, ale má v sebe zdravé prvky. Predstavitelia hrali dobre. P. Spurný v úlohe starého Koreňa ukázal, že je najtalentovanejším a rutinovaným novobaňským ochotníkom. Na javisku je nenútený a prirodzený. P. Čapek hral síce dobre, jeho úloha však psychologicky nebola presvedčivá. U p. Jodasa vidno určitý postup, vyvíja sa herecky celkom zjavne. Podarenou figúrou bol p. Reiman. Dámy však nevedeli uspokojiť, snáď aj preto, že v kuse je kladený dôraz predovšetkým na mužské úlohy. Sl. Straková bola v druhom jednaní veľmi neprirodzená, v treťom však sa očividne zlepšila, snáď aj preto, že jej úloha už lepšie prilieha. Sl. Pospíšilová je dramaticky hodne slabá a nedôrazná. Sl. Szalayová mala všetky chyby, ktoré sa preukazujú, keď mladá dievča hrá úlohu stareny. Celkový dojem hry bol však dobrý, lepší než u väčšiny predchádzajúcich kusov. nn

Podľa ústneho podania ochotníkov, žijúcich ešte začiatkom 70. rokov 20. storočia, ktorých spomienky sú zachytené v záznamoch P. Meleka o novobanskom ochotníckom divadelníctve boli v rokoch 1932-1938 v réžii bratskej jednoty sokolskej uvedené nasledovné divadelné predstavenia: „**Naši furianti**“, „**Na letnom byte**“, „**Cigánčina pomsta**“, „**Filozof od verpánku**“, „**Helmica bez poškvry**“, „**Román na horách**“, „**Jazdná hliadka**“, „**Matka**“, „**Jožko Púčik a jeho kariéra**“, „**Od knihy k životu**“, „**Pytliak Martin**“.

Máme to šťastie, že sa nám z roku 1936 zachovala časť korešpondencie „novobanských sokolov“, ktorá sa práve týka ochotníckej divadelnej činnosti. Táto pozostáva zo žiadostí o povolenie, o zapožičanie kostýmov, o sálu, o texty, objednávky na tlač plagátov a letákov a pod.

Z tejto korešpondencie uvádzame nasledovné fakty:

- Na 31. januára 1936 bolo vydané povolenie na odohranie hry A. Bognera „**Pytlák Martin**“ v priestoroch Slovenskej vzdelávajúcej besedy. Na propagáciu tohto predstavenia bolo v Slovenskej kníhtlačiarňi vo Zvolene objednaných 200 letáčikov na farebnom prospektnom papieri za cenu vtedajších 30 Kč.
- 29. marca sa taktiež v sále Besedy hralo predstavenie autorky B. Rajskej – Smolíkovej pod názvom „**Filozof od verpánku**“. Okrem žiadostí o sálu a povolenie Okresného úradu je pozoruhodná aj úhrada zákonitého autorského poplatku vo výške 28 Kč. v prospech Ústredného divadelného zastupiteľstva „Lidové umění“ Praha.
- Na rozdiel od predošlých, sa veselohra v 3 dejstvách autora Richarda Branalda „**Jožka z malej krčmičky!**“, hrala dňa 23. mája 1936 na doskách javiska v miestnej štátnej ľudovej škole. Zákonný autorský poplatok v tomto prípade činil 38 Kč.

- Divadelné predstavenie od Boženy Rajskej-Smolíkovej „**Zelené kráľovstvo**“, bolo uvedené dňa 7. júna na letnom sokolskom cvičišti. Pri tomto predstavení je zaujímavá skutočnosť, že Ústredné divadelné zastupiteľstvo povolilo pre tento prípad hru odohrať v slovenskom jazyku, avšak preklad už nesmel byť poskytnutý ďalej. Autorský poplatok bol účtovaný najnižšou sadzbou vo výške 30 Kč. Dej hry sa odohrával na Šumave, preto si z plzeňskej požičovne Svěráz Novobančania objednali 3 chodské ženské kroje. Požičovné za ne bolo 70 Kč.

12

- V dňoch 7. a 8. novembra na javisku v budove Besedy bolo s vrchnostensko-policajným povolením odohraté predstavenie hry „**Jazdná hliadka**“ Fr. Langra, na ktorú si z Divadelného závodu v Náchode požičali ochotníci legionárske uniformy. (obr. č. 12) Hra sa pôvodne mala uviesť už v posledný októbrový týždeň, odložená bola ale preto, že kostýmy boli obsadené.

Zo správy pokladníka Telocvičnej jednoty Sokol z roku 1935 sa dozvedáme, že „Letné sokolské cvičište“ bolo pre hranie divadla prispôsobené v roku 1932, kedy bolo oplotené a jeho horná časť, zarastená pôvodne lesom bola upravená pre divadlo v prírode. Postavený tu bol aj drevený zrubový domček pre divadelníkov. Na celé cvičište bolo zavedené elektrické osvetlenie. Pre zaujímavosť uvádzame, že celý areál bol vybudovaný na baníckej halde a obsahoval letné cvičisko o rozmeroch 40x35 m, 100-metrová bežecká dráha, tzv. „korčulište“ a tenisový kurt. Pri ich budovaní boli potrebné masívne terénne úpravy, odvodnenie pomocou cementových rúr. Postavená tu bola i drevená budova na cvičebné náradie, kde sa dalo v prípade nepriaznivého počasia aj cvičiť. Nevyužitú časť areálu boli vysadené okrasnou zeleňou.

Podľa záznamov P. Meleka mala od roku 1930 divadelný súbor aj Telovýchovná jednota Orol. Organizačne ho viedol Peter Schwarz s manželkou Annou, rod. Brľajovou. Režisérom bol spravidla miestny učiteľ či kaplán (Slivka, Tomeček). Dramaturgia tohto súboru bola prevažne nábožensky orientovaná. V roku 1934 nacvičili predstavenie vianočnej hry „**Herodes**“, s ktorou vycestovali aj na zájazdy. Nemáme to zatiaľ s istotou potvrdené, ale pravdepodobne zachovaná fotografia pochádza z tejto hry. Ďalší repertoár tvorili hry „**Bačova žena**“, „**Hrob lásky**“, „**Amanda v klobúku**“ a **Pašiové hry**(obr. č. 13).

13

V doterajšom texte sme pozornosť venovali najmä ochotníckej divadelnej činnosti telovýchovných spolkov /jdnôt/ Sokol a Orol. V rokoch 1933-1945 však pôsobil v Novej Bani i organista Jozef Šandrik, ktorý založil a zorganizoval orchester a ako jeho dirigent a zároveň i ako režisér naštudoval a uviedol v Novej Bani operety „**Žabí kráľ**“, „**Modrá ruža**“, „**Pozor na vlak**“, „**Mary plná pary**“.

Bližšie informácie máme o predstavení *Pozor na vlak*, za čo ďakujeme pamätníckam- pani A. Andrášikovej, V. Nehnevajovej a pani učiteľke M. Fořkovej. Opereta bola uvedená dňa 26. januára 1941, orchester a spev nacvičoval a dirigoval spomenutý Jozef Šandrik, tanec pani učiteľka Michalicová (mamička známeho husľového virtuóza Petra Michalicu). Kostýmy účinkujúcich pani Nehnevajová opisuje nasledovne: mali biele nohavice a bordové saténové kabátiky, zdobené žltou látkou obtiahnutými gombíčkami. Na hlavách mali modré čiapky s čiernym

šiltom. Okrem „veľkých“ dievčat na obrázku tancovali aj menšie tanečníčky, napr. Oľga Špenglerová a Helena Herková. Opereta *Pozor na vlak*, účinkujúce zľava: Penťa Horváthová, Izabela Beličiniová, Oľga Skalošová, Anna Pischlová, Alžbeta Géblová, Zita Fořková, Venda Helebrandtová, Maja Grüntfeldová.

V roku 1938 zorganizoval lekár a spisovateľ MUDr. Martin Schelling divadelný súbor pri miestnom, odbore Matice slovenskej.

V júni 1939 prišli do Novej Bane učitelia Wilson Germ a jeho manželka Anna, ktorí dlhé roky pôsobili v divadelnom ochotníckom súbore a majú veľkú zásluhu na jeho umeleckom raste.

Podľa záznamov v mestskej kronike boli v rokoch 1941 a 1943 usporiadané v Novej Bani okresné divadelné preteky, ktoré by sme mohli považovať za predzvesť neskoršej regionálnej prehliadky Divadená Nová Baňa.

V rokoch 1940-1944 mali matičiarski ochotníci v repertoári hry: „**Keď jubilant plače**“ (Stodola), „**Hra lásky a náhody**“ (Marivaux), „**Petrolej**“ (Mičov) , „**Exekútor v sukniach**“ (Fořt), „**Marína Havranová**“ (Stodola), „**Sobášna kancelária**“ (Girginov), „**Ujo Váňa**“ (Čechov), „**Tanec nad plačom**“ (Zván), „**Náš pán minister**“ (Stodola) a „**Mravci a svrčkovia**“ (Stodola), ale aj operety, napr. „**Vy krásne Tatry malebné**“ (Kováčik/Pikulík), „**Keď rozkvitne máj**“ (Dusík/Braxatoris). Režisérom bol prednosta pošty Ervín Čulík.

ŠKOLSKÉ DIVADLO NOVÁ BAŇA-MESTO

Sledované obdobie bolo bohatou divadelnou žatvou aj v novobanskej ľudovej škole. Na zimné mesiace roku 1933 si dorast Červeného kríža pri škole zaopatril z vlastných prostriedkov bábkú a scénu, hrali dvakrát v týždni. V školskej kronike boli zachytené tieto bábkové a divadelné hry uvedené školou:
1933 – Čistota sluší telu aj duši (9. apríla)

- Strašidlo v mlyne** (12. novembra; pôvodná česká bábková hra J. Černého)
Nám, nám narodil sa (18. decembra; detská vianočná divadelná hra)
- 1934 – **Čertík** (18. mája; Murray)
Sen Jirku, poštára (23. júna)
Vianoce na horách (23. decembra; autor Karel O. Hubálek)
- 1935 – **Jazero a svet** (14. apríla)
Hrdina Cverna (30. mája)
Mikuláš (1. decembra)
- 1936 – **Princ a Jano** (29. marca; veselohra v 4 dejstvách od V. Sedláčka)
Zlaté srdce (26. apríla; autor Ferko Urbánek)
Keď bábký ožijú (14. júna; A. Fischerová-Kučerová)
Gašparko veliteľom CPO (24. októbra)
Krakonošove panstvo (dátum sa nezachoval)
Panstvo z kuchyne (6. decembra)

V roku 1936 bol riaditeľ školy, pán František Šebek, ktorý bol dovtedy hlavným organizátorom divadelného života v novobanskej škole, preložený do Jedľových Kostolian. Záznamy o školských divadelných predstaveniach však máme zachované ešte aj z ďalších dvoch rokov:

1937 – **Štedrý večer** (8. decembra)

1938 – **Zlatá niť** (3. apríla)

Prebúdzanie jari (10. apríla)

V roku 1938 bolo v decembri zaznamenané v kronike ešte jedno divadelné predstavenie, chýba tu však dátum a titul.

ŠKOLSKÉ DIVADLO V STAREJ HUTE

Čarovnej atmosfére „dosiek, ktoré znamenajú svet“ zostávajú verní aj školáci v starohutianskej škole.

Školská kronika vo svojom zázname uvádza údaje o tom, že dňa 19. marca 1932 sa uskutočnila mierová slávnosť s bohatým programom. V jeho rámci žiaci 1. triedy odohrali divadelné predstavenie pod názvom „**Prstienok**“.

18. decembra 1932 na vianočnej školskej slávnosti zahrlo žiactvo oboch tried divadelné hry „**Mikuláš**“ a „**Vianoce v horách**“. Po divadle každé dieťa dostalo i odmenu – balíček sladkostí venovaných novobanským ženským spolkom Živena.

Z príležitosti 15. výročia československej samostatnosti sa 28. októbra 1933 konala slávnostná akadémia, ktorej program pozostával z 38 bodov. Spomedzi nich je potrebné vyzdvihnúť divadelnú hru „**Slávime**“ autora J. Povodu, ktorú uviedli žiaci druhej triedy. 26. novembra pri príležitosti 70. výročia Matice slovenskej a 80. narodenín jej predsedu Dr. J. Škultétyho škola usporiadala matičnú slávnosť, do programu ktorej bolo zaradené i divadelné predstavenie Vladimíra Hurbana „**Matica vzkriesená**“.

V tom roku škola mala i vianočnú besiedku, dňa 17. decembra. Pri tejto príležitosti žiaci nacvičili aj divadelnú hru – Sakalovej „**Posol**“. O vianočnú nádielku cukroví sa postarala opäť Živena.

11. februára 1934 učiteľia a žiaci pripravili kabaretnú besiedku, kde účinkoval aj vlastný „školský orchester“. Odohrané boli tri veselohry: „**Kúzla kuchára Roštenku**“,

„Americký holič“ a „Veselý švec“. V deň oslavy narodením prezidenta T. G. Masaryka zahrali žiaci „**Obraz k 7. marcu**“ od J. Povodu a 6. mája na spomienkovej slávnosti na M. R. Štefánika jednoaktovky „**Za hrdinom**“ od Povodu a „**Prečo si otecko oči utiera**“ od Homolku a tiež dramatizáciu Krčméryho „**Štefánikovej matky**“.

Na detskom dni, usporiadanom 24. júna 1934 boli zahrané aj dve jednoaktovky: „**Mstítelia**“ (Průcha) a „**Udalosť u lekára (Ordinácia)**“.

V rámci vianočnej besiedky dňa 23. decembra uviedli žiaci divadelnú hru „**List Ježiškovi**“.

Už v máji 1934 bolo rozhodnuté, že „za účelom ďalšieho vzdelania a ušľachtilej zábavy“ bude založený v Starej Hute spevácky a divadelný krúžok. Prakticky k tomu došlo 21. októbra, kedy na zakladajúcej schôdzi sa prihlásilo 28 záujemcov (17 mužov a 11 žien). Títo sa opäť zišli 25. októbra. Na tomto stretnutí ich učitelia oboznámili s teóriou: „o potrebách divadla a o správnej dramatizácii“

O päť dní neskôr padlo už i rozhodnutie, že sa bude nacvičovať divadelná hra Ferka Urbánka (obr.č. 14) „**Strídža spod hája**“. Prebehlo rozdelenie rolí, prvé čítanie a prespievané piesne z hry. Skúšky sa konávali dvakrát v týždni – vo štvrtok a v nedeľu. Ich úsilie bolo korunované úspechom dňa 24. februára 1935, kedy sa uskutočnila premiéra. Predchádzalo jej množstvo práce. Okrem usilovného skúšania bolo potrebné pripraviť javisko – mládenci zostrojili pod vedením učiteľa Havránka drevenú konštrukciu. Kulisy vytvoril na papieri sám pán učiteľ.

14

Zachovalo sa aj obsadenie tejto hry:

Matúš Brezniansky, zámožný sedliak na Brezinách – Pavel Bratko ml.

Eva, jeho sestra a gazdiná – Alojzia Bratková

Chovanci- Veronka – Katka Šályová

Martin Brezniansky – Janko Šály

Kalina, richtár – Imrich Šály, mlynár

Paľko, jeho syn – Ján Šály z mlyna

Stará Hana spod hája – Margita Gajdošová

Anička, jej vnučka – Beta Šipikalová

Adam – Štefan Gajdoš

Beta, jeho žena – vdova Júlia Šályová

Janko – Alojz Katina

Ondrej – Lukáš Katina

Marka – Karolína Šályová

Katka – Anna Šályová

Zuzka – Anna Šályová Rudzanova

Dorka – Alojzia Mišurová

Na záver zacytujeme zo záznamov v školskej kronike:

„...Úspech hry bol pomerne dobrý. Z hercov vynikli Katka Šály, Margita Gajdošová, Štefan Gajdoš, Ján Šály z mlyna, Alojzia Bratková, avšak aj ostatní snažili sa svoje úlohy dobre zahrať. Dekorácia javiska bola lacná, avšak pomerne veľmi dobrá a priliehavá...“

V roku 1935 na Kvetnú nedeľu sa konala mierová slávnosť Čsl. Červeného kríža, v rámci ktorej starohutskej školáci zaradili do programu aj divadelnú hru „**Jazero a svet**“ od V. Pelyňka.

Spevácky a divadelný krúžok sa v tomto roku pripravoval na uvedenie hry „**Ženský zákon**“, čo sa napokon neuskutočnilo. Kronika k tomu uvádza:

..... „Krúžok, ktorý vznikol v minulom roku shromažďoval aj v tomto roku, najmä v zime mládež školy odrastlú. Na besiedkach pestoval sa umelý a ľudový spev, tiež ľudová hudba a cvičilo sa divadlo „Ženský zákon“ od Tajovského. K uvedeniu hry na scénu však nedošlo. Tunajší ochotníci sú veľmi nedisciplinovaní. Behom cvičenia hry došlo niekoľkokrát k zmene osôb a to práve v hlavných úlohách, čím sa vec veľmi pretiahla. Škodilo aj veci to, že herci nepresne chodili ku skúškam. Konečne pre ťažké onemocnenie režiséra – učiteľa Havránka, bolo prevedenie hry celkom znemožnené.“...

Ďalšie divadlo nacvičili a uviedli opäť školáci dňa 5. apríla 1936 na mierovej slávnosti, k čomu sa zachoval nasledujúci záznam:

... „Najpodarenejšími bodmi programu boli divadelné hry „**Princezná Bledulka**“ a „**Kráľ hľadá kuchára**“, prevedené žiactvom I. triedy a nacvičené uč. Havránkovou (obr.č. 15) Najlepšie zahráli svoje úlohy žiaci 1. roč. (najmä Marka Šmondrková), za čo boli odmenené srdečným potleskom obecnstva“...

15

20. decembra na vianočnej besiedke uviedli žiaci II. triedy pod vedením pani učiteľky Havránkovej divadelnú hru Štefana Plešku, pod názvom „**Slovenské Vianoce**“ a na fašiangovej besiedke (31.1.1937) hry „**Mátoha**“ (Tajovský) a „**Vyklúlo sa šidlo z vreca**“ (Zoch). Na mierovej besiedke (21.3.) odohrali divadelné predstavenie, nazvané „**Prosím ťa, drak, nezjedz ma**“. Tohoročná vianočná besiedka, ktorá sa konala 22. decembra mala zaradenú v programe detskú vianočnú hru „**Vianoce v piesňach**“.

Dňa 16. januára 1938 sa uskutočnila v Starej Hute premiéra ochotníkmi často uvádzanej hry Ferka Urbánka „**Kamenný chodníček**“, ktorú nacvičila starohutianska mládež, organizovaná v pobočke „Sdruženia katolíckej mládeže v Novej Bani“.

Hra bola na scénu uvedená v nasledovnom obsadení: *Brezovský, sedliak* – Ján Šály z mlyna; *Adam, jeho syn* – Ján Šály Abelov; *Verona, mlynárka* – Elena Šipikalová; *Evoška, jej pastorkyňa* – Anka Šály Ábelova; *Mišo, gazda* – Pavel Budinský; *Tereza, jeho žena* – Júlia Šály Rudzanova; *Ondro* – Anton Šály z mlyna; *Juro* – Alojz Suchý; *Zuzka* – Zuza Šály z mlyna a *Betka* – M. Vozárová. Od roku 1935, kedy tunajší ochotníci zahráli Strídža spod hája, tiež Urbánkovu hru, bolo podľa záznamu v kronike badateľné zlepšenie výkonu hercov. Zo súdobých záznamov sa ďalej môžeme dozvedieť, že dekorácie zapožičala novobanská Jednota Orla a že hra bola navštívená početným obecnstvom. Čestné miesto medzi hosťami zaujímal predseda miestneho Spolku katolíckej mládeže d.p. farár Chovančák a dvaja kapláni z učiteľského zboru z Bukoviny – dpp. Legiň a Zelina.

Štátna ľudová škola v Starej Hute v školskom roku 1938-39

Veľký úspech za hlučného potlesku obecnstva zožala i hra, ktorú pani učiteľka Havránková nacvičila so žiakmi a uviedli ju na fašiangovej besiedke 27. februára 1938. Bola to hra „**Gašparko doktorom**“ od Jaroslava Rudolfa, ktorá s vtipom propagovala prácu, ukáznenosť a porekadlo „Veselá myseľ – pol zdravia“ Najväčší úspech mala v roli Gašparka Boženka Šályová. V úlohe kráľa Inocencia XXXVI. sa zaskvela Alojzia Gajdošová a v úlohe princeznej, jeho zlej dcéry Anna Rafajová. Z tejto hry sa nám ako z mála školských hier zachovali aj mená ďalších účinkujúcich žiakov: Alojzia Šmondrková, Jozefa Mišurová, Ľudo Vozár, Jozef Vozár, Jozef Rafaj a Peter Šály.

Dňa 12. júna 1938 sa za hojnej účasti obyvateľov osád Stará Huta a Bukovina uskutočnila slávnosť Dňa matiek. Konala sa hneď po skončení obecných volieb, ktoré boli v histórii prvými voľbami, usporiadanými pre obyvateľov oboch osád v budove starohutianskej školy. Súčasťou programu slávnosti boli aj divadelné hry „**Čarovný prsteň**“ a „**Gašparko v nešťastnom kráľovstve**“, ktoré režírovala opäť pani učiteľka Havránková. Deti ich odohrali na javisku, postavenom na školskom dvore.

Pravdepodobne poslednou hrou (poslednou o ktorej sa zmieňuje kronika), ktorú pani učiteľka Margita Havránková s deťmi zo Starej Huty nacvičila bola Gavorníkovej hra „**V srdci matkinom**“, uvedená na slávnosti dňa matiek, konanej 18. mája 1939.

Na začiatku ďalšieho školského roka bola na vlastnú žiadosť ministerstvom školstva preložená, aby uvoľnila miesto manželke učiteľa správcu a svojho brata Vojtecha Havránka. Počas svojho deväťročného pôsobenia v škole nacvičila s jej žiakmi takmer tridsať

divadelných predstavení, ale aj rozličné recitačné, piesňové a kabaretné pásma, predvádzané na školských slávnostiach a besiedkach.

Pre obdobie rokov 1930-45 máme k dispozícii už len jeden záznam o školskom divadle v Starej Hute - a to z roku 1942, kedy na vianočnej besiedke sa žiaci II. triedy predstavili hrou „**Svätá noc**“, ktorú podľa knihy Narodil sa Pán zdramatizovala žiačka Štefina Šályová, upravil a režíroval pán riaditeľ Vojtech Havránek.

OCHOTNÍCI NA ŠTÁLOCH

V období rokov 1930-1945 vyvíjali aktívnu činnosť aj ochotníci z novobanských Štálov. Za zdokumentovanie divadelného života v tejto časti mesta vyslovujeme vďaku pánovi Štefanovi Wolfovi, z ktorého poznámok čerpáme.

V jarnom období roku 1930 sa uskutočnilo divadelné predstavenie hry Ferka Urbánka „**Bludár**“, v réžii českého pána učiteľa Jendu Bočeka. Účinkovali: Alojz Palaj, Gizela Polnišerová, Emil Boroš, Katarína Bartošová, Michal Boroš, Madlena Tužinská, Mária Budinská, Ilona Holá, Karolína Tužinská, Jozef Tužinský, Štefan Vozár a mnoho ďalších.

V roku 1931 bola v réžii českého učiteľa, pána Mošku uvedená jednoaktovka „**Prevrátený muž**“, v ktorej účinkoval Štefan Štrba Macov. Za vstupné vybrané v divadle (predovšetkým za Bludára) bolo v školskej triede postavené javisko.

V „čase exámenu“ v roku 1932 sa divadelníci predviedli divadelnú hru autora Václava Sedláčka „**Za hriechy otcov**“, ktorá bola obrazom utrpenia dedinského ľudu v 3 dejstvách. Réžiroval ju pán učiteľ Boček a z účinkujúcich spomenieme aspoň Ladislava Tužinského, Madlenu Tužinskú, Štefana Štrbu, Alojza Palaja a Máriu Vozárovú.

Na Vianoce 1933 pripravili opäť v réžii učiteľa Bočeka predstavenie veselohry „**Pánik**“ od Ferka Urbánka, kde okrem iných účinkovali Karol Tužinský, Karolína Tužinská, Domin Šimunek a Anton Šipikal. V dňoch 4. februára a 10. marca roku 1934 boli odohrané opäť s úspechom predstavenia Urbánkovho „**Bludára**“.

V apríli 1936 sa štálanskí ochotníci predstavili veselohrou v 4 dejstvách zo starých dobrých čias od Václava Sedláčka, pod názvom „**Čertov mlyn**“. Réžirovali ju Michalík a Boček, účinkovali Tomáš Tužinský, Ján Žňava, Marka Vozárová, Alojz Palaj, Ferko Müller a ďalší. V tom roku nacvičili a odohrali i predstavenie pod názvom „**Ruža Sitna**“. Na Vianoce 1936 venovali svojmu obecnstvu ešte predstavenie Urbánkovej drámy „**Hrob lásky**“ v réžii J. Bočeka, kde účinkovali Ján Žňava, Fero Müller, Laco Tužinský, Madlena Tužinská a Etela Solčianska. Vydarené predstavenia hry Hrob lásky sa uskutočnili aj 29. marca a 4. apríla 1937, z výťažku ktorých bola zakúpená nová opona.

Divadelná sezóna v roku 1938 priniesla predstavenie rozprávky v 4 dejstvách od Vojtešky Baldessari- Plumovskej - „**Hlúpy Jano v zakliatom zámku**“, v ktorej účinkovali Jozefa Tužinská, Jozefa Vozárová, Ilona Tužinská, Viktor Holý a Jano Vozár. Dospelí divadelníci spolu so žiakmi z hospodárskej školy pripravili aj inscenáciu hry Václava Vránu

„**Dedinský krutáň (Bez otcovho požehnanja)**“, ktorú režírovali opäť Michalík a Boček. Kronika hospodárskej školy poznamenáva, že hra mala hojnú návštevnosť.

Vo fašiangovom období roku 1942 siahli ochotníci po Tajovského veselohre v 4 dejstvách - „**Ženský zákon**“. Ako režisér je uvedený pán Chmelko. Na Veľkú noc s úspechom uvedené a ešte dvakrát zopakované bolo i predstavenie Urbánkovej hry „**Strídža spod hája**“.

V roku 1943 sú zaznamenané dve divadelné predstavenia: „**Husie pierko**“, ktoré režírovala Mária Šályová a Urbánkova „**Pytliakova žena**“ v réžii M. Lepeňa, uvedená vo vianočnom období.

/Kolektív autorov: Bakošová Mária, Hvojníková Zita, Konečná Katarína/